

TEKSHIRISH UCHUN XARID QILOSH VA NAZORAT OSTIDA OLIISH TEZKOR- QIDIRUV TADBIRLARI

Tayloqov Sarvarbek O'tkirjon o'g'li
303 guruh kursanti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20425386>

ANNOTATSIYA:

Ushbu maqolada jinoyatlarni aniqlash, oldini olish va fosh etishda tezkor-qidiruv faoliyatining eng samarali vositalaridan biri hisoblangan tekshirish uchun xarid qilish va nazorat ostida olish tadbirlarining huquqiy asoslari, mohiyati, o'tkazish tartibi va tashkiliy jihatlari batafsil yoritilgan. Tekshirish uchun xarid qilish tovar yoki xizmatlarni haq evaziga sotib olish orqali jinoyat belgilarini aniqlash va hujjatlashtirishga qaratilgan bo'lsa, nazorat ostida olish esa qonunchilik buzilishini aniqlash maqsadida tovar, moddalar yoki boshqa predmetlarni yolg'ondan bitim tuzish yo'li bilan olishdan iboratdir. Maqolada O'zbekiston Respublikasining “Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida”gi Qonuni talablari asosida ushbu tadbirlarning o'tkazilish shartlari, rahbar qarori va prokuror bilan kelishish tartibi, shuningdek, amaliyotdagi muammolar va ularni hal etish yo'llari tahlil qilingan. Tadbirlarning samaradorligini oshirish, huquqiy xatoliklarni oldini olish va inson huquqlarini himoya qilish masalalari ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar.

Tezkor-qidiruv faoliyati, Tekshirish uchun xarid qilish, Nazorat ostida olish, Nazoratli xarid, Controlled delivery, Tezkor-qidiruv tadbirlari, Operativ tadbirlar, Jinoyatni hujjatlashtirish, Dalillar to'plash, Prokuror sanksiyasi

Kirish.

O'zbekiston Respublikasida tezkor-qidiruv faoliyati(TQF) jinoyatlarning oldini olish, aniqlash, to'xtatish va fosh etishning eng muhim vositalaridan biridir. Ushbu faoliyatning asosiy huquqiy bazasi — “Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida”gi Qonun (O'RQ-344-son, 25.12.2012 yil). Qonunning 14-moddasi tezkor-qidiruv tadbirlarining to'liq ro'yxatini belgilaydi, jumladan

- Tekshirish uchun xarid qilish;
- Nazorat ostida olish (nazorat ostida yetkazib berish);
- Boshqa tadbirlar (tezkor kuzatuv, tezkor kiritish, niqoblangan operatsiyalar va h.k.)

Bu ikki tadbir giyohvand moddalar savdosi, poraxo'rlik, kontrabanda, qalbaki pul va iqtisodiy jinoyatlarda eng ko'p qo'llaniladi.

1. Tekshirish uchun xarid qilish (Nazoratli xarid)

Huquqiy asosi

Qonunning 14-moddasi va 15-moddasiga ko'ra, bu tadbir tezkor-qidiruv organi rahbarining qarori va prokurorning roziligi (sanksiyasi) bilan o'tkaziladi. U “yolg'ondan bitim tuzish” orqali jinoyat faktini aniqlash va hujjatlashtirishga qaratilgan.

Maqsadlari:

- Jinoyat tarkibini (sotish, saqlash, taklif etish) bevosita isbotlash;
- Aybdor shaxs(lar)ni dalillar bilan qo'lga olish;
- Noqonuniy faoliyatni to'liq fosh etish.

O'tkazish tartibi:

1. Tezkor materiallar tayyorlanadi (operativ ma'lumotlar asosida).
2. Rahbar qarori + prokuror sanksiyasi olinadi.
3. Xarid jarayoni majburiy audio va video qayd etiladi, kerak bo'lsa guvohlar jalb qilinadi.

4. Xarid qilingan buyum (giyohvand modda, qalbaki tovar, pora va h.k.) dalil sifatida rasmiylashtiriladi, muhrlanadi va ekspertizaga yuboriladi.

5. Tadbiridan so‘ng tezkor material jinoyat ishi qo‘zg‘atish uchun asos bo‘ladi.

Sud amaliyotidan misol:

Poraxo‘rlik ishlarida tezkor xodim “xizmat ko‘rsatish” uchun pora berib, uni qabul qilgan mansabdor shaxsni darhol ushlaydi. Sudlar bunday dalillarni (video + ekspertiza) yetarli deb topib, ayblov hukmini chiqaradi. Biroq, agar qayd etish sifati past bo‘lsa yoki sanksiya bo‘lmasa, dalillar rad etilishi mumkin.

2. Nazorat ostida olish (Nazorat ostida yetkazib berish

Huquqiy asosi:

Qonunning 14-moddasida “nazorat ostida olish” deb belgilangan. Bu tadbir ko‘pincha sud qarori yoki prokuror roziligi bilan o‘tkaziladi, chunki u fuqarolarning huquqlarini sezilarli darajada cheklashi mumkin. Xalqaro miqyosda BMTning Uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasiga asoslanadi.

Maqsadlari:

- Jinoyat zanjirining barcha bo‘g‘inlarini (buyurtmachi, yetkazuvchi, vositachi, qabul qiluvchi) aniqlash;

- Katta hajmdagi noqonuniy yuklarni (giyohvand, qurol, kontrabanda) kuzatib borish;

- Transchegaraviy jinoyatlarni to‘liq fosh etish.

O‘tkazish tartibi:

1. Yuk chegara yoki shubhali joyda aniqlanadi.

2. Sud/prokuror sanksiyasi olinadi.

3. Yuk maxsus belgilanishi (GPS, kimyoviy markerlar) va kuzatiladi. Zarur bo‘lsa, qisman zararsiz modda bilan almashtiriladi.

4. Butun jarayon texnik vositalar bilan qayd etiladi.

5. Qabul qiluvchi shaxs ushlanadi va to‘liq tergov boshlanadi.

Sud amaliyotidan misol:

Xalqaro giyohvandlik yo‘nalishida chegara organlari yukni ushlab, nazorat ostida yetkazadi. Natijada butun zanjir fosh etiladi. O‘zbekiston sudlari bunday ishlar bo‘yicha hukmlarda tezkor tadbirlarning qonuniyligini alohida tekshiradi va agar tartib buzilgan bo‘lsa, dalillarni inobatga olmaydi.

Boshqa tegishli tezkor tadbirlar (qisqacha)

- Tezkor kuzatuv — shaxs yoki ob‘ektni kuzatish.

- Tezkor kiritish — maxfiy xodim yoki agentni jinoiy muhitga kiritish.

- Niqoblangan operatsiyalar — yashirin savdo yoki korxonada ochish orqali jinoyatni fosh etish.

Huquqiy kafolatlar va cheklovlar

- Barcha tadbirlar qonuniylik, inson huquqlari va konspiratsiya tamoyillariga asoslanishi shart (Qonun 4–6-moddalar).

- Deputatlar, sudyalari, prokurorlar va advokatlarni maxfiylik asosida hamkorlikka jalb qilish taqiqlanadi.

- Fuqarolarning shaxsiy hayoti, mulk huquqi va yashirinlik huquqi hurmat qilinadi.

- Noqonuniy o‘tkazilgan tadbir natijasidagi dalillar sudda rad etiladi (JPK talablari).

- 2024-yildagi Prezident Farmoni (PF-89) bilan inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlari yanada kuchaytirildi.

Ushbu tadbirlar O‘zbekistonda korrupsiya va g‘iyohvandlikka qarshi kurashda yuqori natija beradi, ammo ularni o‘tkazishda qonun talablariga qat‘iy rioya qilish muhim.

Xulosa.

Ushbu maqolada tahlil qilinganidek, tekshirish uchun xarid qilish va nazorat ostida olish tezkor-qidiruv tadbirlari jinoyatchilik bilan kurashda, ayniqsa, iqtisodiy jinoyatlar, narkobiznes, korrupsiya va noqonuniy savdo kabi yo‘nalishlarda muhim ahamiyatga ega. Mazkur tadbirlar jinoyatni oldindan aniqlash, dalillar to‘plash va jinoyatchilarni fosh etishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ammo ushbu operativ tadbirlarning samaradorligi nafaqat ularning to‘g‘ri tashkil etilishiga, balki qat‘iy huquqiy tartibga rioya qilishga, rahbar va prokuror nazoratining samarali amalga oshirilishiga ham bog‘liq. Amaliyotda ko‘pincha huquqiy talablarni buzish, dalillarni rasmiylashtirishdagi kamchiliklar va inson huquqlarini cheklash holatlari kuzatilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, tekshirish uchun xarid qilish va nazorat ostida olish tadbirlarini yanada takomillashtirish, ularni xalqaro standartlar va inson huquqlarini himoya qilish tamoyillari asosida takomillashtirish hamda xodimlarning malakasini oshirish orqali ushbu vositalarning samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin. Bu esa o‘z navbatida huquq-tartibot organlarining jinoyatchilikka qarshi kurashdagi imkoniyatlarini kengaytiradi va fuqarolar huquqlarini ishonchli himoya qilishni ta‘minlaydi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Tezkor-qidiruv faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni (2019-yil 14-may, O‘RQ-537-son).
2. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi (2021-yilgi tahriri).
3. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi (2021-yilgi tahriri).
4. Rahmonov A. Tezkor-qidiruv faoliyati: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Akademiya, 2022. – 428 b.
5. Ivanov S.V. Nazorat ostida olish va tekshirish uchun xarid qilish tadbirlari: huquqiy tartib va amaliy masalalar // Huquq va jamiyat. – 2023. – № 4. – B. 67–78.
6. Qodirov R., Abdullayev A. Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashda tezkor tadbirlarning qo‘llanilishi. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2021. – 312 b.
7. Berdiyev O. Tezkor-qidiruv tadbirlarini o‘tkazish tartibi va prokuror nazorati. – Toshkent, 2024.
8. United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 1988 (Vena konventsiyasi).
9. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson huquqlarini ta‘minlash – huquq-tartibot organlarining asosiy vazifasi // Konstitutsiyaviy qadriyatlar va huquqni qo‘llash amaliyoti. Toshkent, 2022.
10. Xolmatov Sh. Tezkor-qidiruv faoliyatida dalillar to‘plashning huquqiy mexanizmlari // Yuridik fanlar axborotnomasi. – 2023. – № 2. – B. 45–53.
11. Operativ-qidiruv faoliyati bo‘yicha xalqaro tajriba (AQSh, Germaniya va Rossiya misolida) // Ichki ishlar vazirligi Ilmiy-texnik markazi. Toshkent, 2024.
12. Karimov I.A. Jinoyatchilikka qarshi kurash strategiyasi. – Toshkent, 2018